

Eleocharis carniolica W. D. J. Koch Ponikło kraińskie

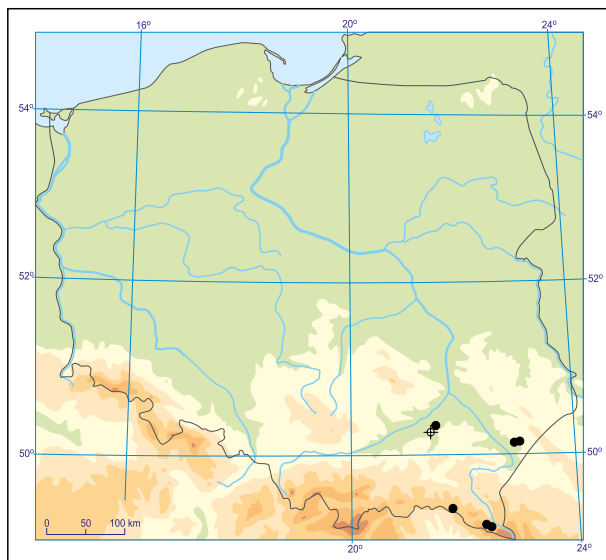
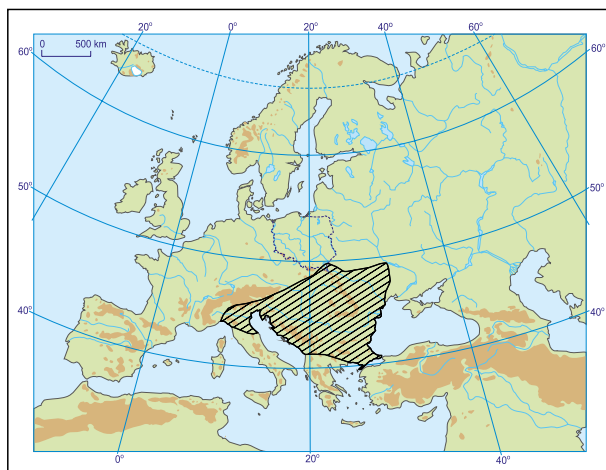
Rodzina: *Cyperaceae* – turzycowate

Status

W Polsce gatunek narażony. W krajach ościennych: silnie narażony na Słowacji, zagrożony na Ukrainie. Umieszczony na europejskiej czerwonej liście roślin naczyniowych i światowej czerwonej liście gatunków zagrożonych IUCN.

Rozmieszczenie geograficzne

Ponikło kraińskie jest endemitem europejskim, jego zasięg obejmuje Europę Środkową i Południową od południowo-wschodniej Polski po Półwysep Apeniński i Bałkański; skrajnie wschodnie stanowiska znane są z Dniepru (Żukowski 1993; Egorova 2007; Daniluk 2009).

W Polsce gatunek osiąga północno-zachodni kraniec zasięgu ogólnego.

Występowanie w Polsce

Eleocharis carniolica znany jest w Polsce z 9 stanowisk. Wszystkie koncentrują się w południowo-wschodniej części kraju. Zasięg pionowy gatunku mieści się pomiędzy 150 m n.p.m. w Kotlinie Sandomierskiej a około 800 m n.p.m. w Bieszczadach. Po raz pierwszy stwierdzony został w 1996 r. w Beskidzie Niskim, koło miejscowości Moszczaniec (Oklejewicz 1997). W 1998 r. odnaleziono 2 stanowiska w Kotlinie Sandomierskiej: w Wymysławie koło Mielca oraz w Czerniawce między Jarosławem a Lubaczowem (Paul, Wayda 1999). Kolejne w tej samej krainie geograficznej odnaleziono koło Łukawca (G. Szafran, mat. npbl. z 2007 r.; Paul 2011, 2013) oraz koło wsi Babule koło Mielca (Krawczyk 2010). W Bieszczadach Zachodnich stanowiska grupują się w okolicy Cisnej: koło wsi Habkowce i pomiędzy miejscowościami Solinka i Roztoki Górne (Kozak i in. 2008) oraz między Liszną a Roztokami Górnymi (K. Kozłowska, inf. ustna z 2011 r.). Stanowiska w Wymysławie nie udało się powtórnie odnaleźć.

Siedliska i fitocenozy

Gatunek spotykany jest w naszym kraju tylko na siedliskach antropogenicznych, jak leśne drogi gruntowe, wyrobiska piaskowni, gliniarki, rowy melioracyjne. Występuje najczęściej na dnach i przy brzegu płytkich, astatycznych zbiorników wodnych. Mimo obecności w otoczeniu odpowiednich siedlisk naturalnych i półnaturalnych, ponikło kraińskie nie było tam odnajdywane, co może świadczyć o słabej zdolności konkurencyjnej z zastaną florą rodzimą. W dużym stopniu, jak się zdaje, przypadkowy charakter siedlisk zajmowanych przez ponikło kraińskie w Polsce uniemożliwia na razie przyporządkowanie fitosocjologiczne gatunku; tworzone z udziałem *Eleocharis carniolica* zbiorowiska najbardziej zbliżone są do syntaksonów z klasy *Isoëto-Nanojuncetea*.

Morfologia i biologia

Roślina jednoroczna lub dwuletnia, kępkowa, łodygi liczne, jasnozielone, (5)10–30(40) cm wysokości, cienkie, delikatnie bruzdowane, pod koniec sezonu często przeginające się i zakorzeniające u szczytu. Liście w postaci bezblaszkowych pochew. Kwiatostany w formie szczytowych, pojedynczych, wydłużonych jasnobrunatnych kłosów. Kwiaty obupłciowe, rozmieszczone spiralnie, stojące w kątach podłużnie jajowatych przysadek. Przysadki bladobrunatne, z jaśniejszym brzegiem i zieloną smugą na grzbiecie, najczęściej zaokrąglone. Najniższe kwiaty w kłosie często przerastające w wegetatywne rozmnóżki. Okwiat w postaci (4)6–7(8) szczecinek,

zwykle dłuższych od dojrzałego owocu, każda z 2 rzędami skierowanych w dół haczyków. Słupek z 2 (rzadko 3) znamionami, dolna część jego szyjki trwała, pozostająca na owocu w formie charakterystycznego dla rodzaju ponikło stylopodium długości 0,3–0,4 mm, około 3 razy

Fot. 281. *Eleocharis carniolica* w Łukawcu koło Lubaczowa w Kotlinie Sandomierskiej (2007)

dłuższym niż szerokim. Owocem jest odwrotnie jajowaty, lekko dwubocznie spłaszczony orzeszek. Ponikło kraińskie jest helofitem, na suchszych siedliskach – hemikryptofitem. Kwitnienie przypada na lipiec i sierpień. Gatunek wiatropylny, hydrochoryczny oraz zapewne endo- i egzozoochoryczny (Żukowski 1965; Paul 2004, 2012). Częste na naszych stanowiskach rozmnażanie wegetatywne umożliwiają zakorzeniające się rozmnóżki i szczyty łodyg.

Charakterystyka populacji

Dotychczasowe obserwacje wykazują duże fluktuacje liczebności osobników na poszczególnych stanowiskach, co wiąże się ze zmiennością warunków hydrologicznych otoczenia, zarówno ze względu na zabiegi gospodarcze, jak i wahania ilości opadów w kolejnych sezonach wegetacyjnych. Struktura przestrzenna populacji może być rozproszona lub skupiskowa, zwłaszcza w przypadku rozmnażania wegetatywnego. W zależności od warunków siedliska, liczba pędów w kępie może wynosić nawet powyżej 200. Na poszczególnych stanowiskach wielkość populacji jest bardzo różna – od kilkunastu na stanowisku koło Babul (R. Krawczyk, inf. ustna) do prawie 1000 osobników. Największe populacje, liczące od 100 do kilkuset kęp, występują w Bieszczadach (Kozak i in. 2008). Całkowitą liczebność ponikła kraińskiego w Polsce można ocenić na około 2300 osobników.

Zagrożenie i wskazania ochronne

Gatunek zagrożony w całym globalnym zasięgu, objęty Konwencją Berneńską i Dyrektywą Siedliskową. W Polsce podlega ochronie prawnej. Fakt umieszczenia na europejskiej liście gatunków zagrożonych, jak i w czerwonych księgach i na czerwonych listach szeregu państw objętych główną częścią zasięgu, np. Chorwacji (Nikolić, Topić 2005), Węgier (Király 2007), Słowacji (Maglóký, Feráková 1993) czy Ukrainy (Danilik 2009), zdaje się świadczyć o spadku liczebności i wycofywaniu się z dotychczasowych stanowisk, a przynajmniej o jego niskiej liczebności ogólnej. Możliwe, że w naszym kraju obserwujemy „przesuwanie się” zasięgu ku północy. Antropogeniczny charakter zajmowanych siedlisk sugeruje, że gatunek jest dopiero w stadium zadomawiania się w naszym kraju i, w przypadku dalszego rozprzestrzeniania się, kategorię zagrożenia można będzie obniżyć. Obecnie gatunek można uznać za narażony ze względu na niską liczbę stanowisk i zwykle niewielką liczbę osobników na stanowiskach, a także dość nietrwały charakter zajmowanych siedlisk, co powoduje duże fluktuacje liczebności. Największym zagrożeniem jest przypadkowe zniszczenie stanowisk przez środki transportu przy prowadzeniu prac leśnych oraz obniżenie poziomu wód gruntowych w latach suchych bądź na skutek zabiegów odwadniających. Aktualnie na żadnym z wymienionych stanowisk nie prowadzi się działań ochronnych; jedynie stanowiska leżące w granicach parków krajobrazowych Jaśliskiego i Ciśniańsko-Wetlińskiego podlegają w nie-

wielkim stopniu ochronie biernej. Wszystkie potwierdzone stanowiska znajdują się w granicach ostoi sieci Natura 2000: Ostoja Jaśliska, Beskid Niski, Bieszczady, Puszcza Sandomierska i Łukawiec. Obecnie 9 populacji objętych jest ogólnopolskim monitoringiem przyrodniczym. Wskazany jest dalszy stały monitoring stanowisk i zabezpieczenie owoców w banku genów.

Wojciech Paul

Dichostylis micheliana (L.) Nees Dichostylis Michela

Synonim: *Cyperus michelianus* (L.) Link

Rodzina: *Cyperaceae* – turzycowate

Status

W Polsce gatunek krytycznie zagrożony. W krajach ościennych: skrajnie zagrożony i ginący w Niemczech, krytycznie zagrożony w Czechach i na Słowacji. Umieszczony na europejskiej czerwonej liście roślin naczyniowych oraz na światowej czerwonej liście gatunków zagrożonych IUCN.

Uwagi taksonomiczne

W Polsce występuje podgatunek typowy *Dichostylis micheliana* subsp. *micheliana*.

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek o szerokim zasięgu. Występuje Afryce i Australii oraz w południowej Eurazji począwszy od Półwyspu Pirenejskiego, przez południową Europę i Azję Mniejszą, Kazachstan oraz Indie, południową część Chin, aż po Japonię. W Europie stanowiska tego gatunku notowane są przede wszystkim na południu kontynentu w obszarze śródziemnomorskim, rzadziej w środkowej i południowo-wschodniej jej części (Żukowski 1969). W północnej części zasięgu są znane stanowiska ze środkowej Francji, Szwajcarii, Połabia w Niemczech, z południowo-zachodniej Polski, z Moraw i doliny Łaby w Czechach, z południowej Słowacji, Austrii i Węgier, a także z Ukrainy i zachodniej części Rosji.

Występowanie w Polsce

Dichostylis micheliana jest gatunkiem bardzo rzadkim, podawanym wyłącznie z doliny Odry (Fiek 1881; Schube 1903). W ostatnich latach został potwierdzony na znanym od 1881 r. stanowisku w Obniżeniu Milicko-Głogowskim w pobliżu nieistniejącej już osady Rapocin koło Głogowa (okaz w Zielniku ZBIOR, lg. Z. Kącki w 2003 r.;

Summary

Eleocharis carniolica is a species which has presumably arrived to Poland quite recently. It was discovered in 1996. The plant has been found in 9 locations in SE Poland, in the Sandomierz Basin and the Western Bieszczady Mountains, at altitudes from 150 to 800 m a. s. l. Local populations comprise from about a dozen to about a thousand individuals. Most of the known localities are in man-disturbed habitat. It seems that the plant colonize these places spontaneously. Due to its small numbers and the ephemeral character of habitat, *E. carniolica* has been classified as vulnerable in Poland.

Dajdok, Proćków 2003; Z. Kącki, mat. npbl. z 2012 r.). Za nieistniejące należy uznać stanowiska obserwowane w dolinie Odry w obrębie Obniżenia Ścinawskiego w miejscowości Ścinawa, na Nizinie Śląskiej we Wrocławiu i w Kotlinie Raciborskiej w Kędzierzynie-Koźlu (Zielnik Muzeum Przyrodniczego w Opolu, lg. Działko w 1900 i 1902 r.).

Siedliska i fitocenozy

W pobliżu Rapocina *dichostylis Michela* obserwowano w dwóch typach zbiorowisk namuliskowych: w średniej wielkości starorzeczu i na aluwialnych łachach wzdłuż brzegu Odry. Na dnie starorzecza wchodziła w skład roślinności z klasy *Isoëto-Nanojuncetea*, stanowiąc komponent zbiorowiska *Cyperus fuscus* – *Limosella aquatica*. Budowała także własne, agregacyjne fitocenozy, jednak z dość licznym udziałem innych gatunków namuliskowych, reprezentujące prawdopodobnie zubożałą postać submediterrańskiego zespołu *Lindernio-Dichostyletum michelianii*. Natomiast na piaszczystym, pokrytym namulem brzegu Odry pojedyncze kępki *dichostylis Michela* rozwijały się w płatach zespołu *Che-nopodietum glauco-rubri* z klasy *Bidentetea tripartiti*.

